

RUTA A: de l'Estació del Pont de Fusta al Carrer les Barques, amb Ana López Navajas

1. Estació Pont de Fusta. Monestir de la Trinitat.
2. Palau de les Corts Valencianes. Carrer de les Bruixes.
3. Plaça de l'Almoina, Palau de les Bisbesses, Museu de la Ciutat
4. Call Jueu, Banys de l'Almirall
5. Lo Rat Penat. Convent de Sant Joan de l'Hospital
6. Carrer La Pau: II República i Guerra Civil
7. Carrer de la Creu Nova i de les Dames
8. Col·legi del Patriarca i Universitat Vella
9. Palau de la Marquesa de Dos Aigües
10. Salon Novedades, Teatre Principal

RUTA B: del Carrer les Barques a l'Estació del Pont de Fusta, amb Rosa Roig Celda

1. Salon Novedades, Teatre Principal
2. Palau de la Marquesa de Dos Aigües
3. Col·legi del Patriarca i Universitat Vella
4. Carrer de la Creu Nova i de les Dames
5. Carrer La Pau: II República i Guerra Civil
6. Lo Rat Penat. Convent de Sant Joan de l'Hospital
7. Banys de l'Almirall, Call Jueu
8. Plaça de l'Almoina, Palau de les Bisbesses, Museu de la Ciutat
9. Palau de les Corts Valencianes. Carrer de les Bruixes.
10. Estació Pont de Fusta. Convent de la Trinitat. **Estació Pont de Fusta.**
Monestir de la Trinitat

MONESTIR DE LA TRINITAT

Fundadores de convents, grans espais de poder medieval femení

- Teresa Gil de Vidaure, segle XIII, fundadora del monestir de Nostra Senyora de *Gratia Dei* o de la Saïdia, de l'orde del Cister
- Violant d'Aragó i Diaz segle XV, filla del duc Alfons, el Vell de Gandia, fundadora del convent de Santa Clara de Gandia
- Isabel De Borja i Enríquez, filla de María Enríquez, segle XV, fundadora i primera abadessa del convent de las Descalzas Reales De Madrid
- Maria de Castella i de Lancaster, segle XV, lloctinent de la Corona d'Aragó i cofundadora del convent de la Trinitat.
- L'abadessa i primera editora valenciana, Aldonça de Montsoriu, segle XV

Monestir de la Trinitat

ISABEL DE VILLENA

Fotografia i il·lustració *Nela* (Manola Roig Celda)

Abadessa **Isabel de Villena**, segle XV, abadessa del monestir de la Trinitat, la primera escriptora valenciana d'obra coneguda.

Context de creació, [Recursos Women's Legacy Project](#)

“De la mateixa manera que Teresa de Cartagena (c. 1425) -considerada la primera escriptora mística en llengua castellana i predecessora de Teresa de Jesús-, Isabel de Villena va defensar la dignitat de les dones. La podem considerar, doncs, com una de les figures més destacades dintre de la Querella de les dones, debat que va iniciar a Europa Christine de Pizan (1365-1430) amb *La ciutat de les dones*. La seua obra entronca amb l'obra i la tasca de sor Juana Inés de la Cruz (c. 1651-1695), María de Zayas (1590-1661) o Ana Caro de Mallén (1590-1646) en castellà; les italianes Laura Cereta (1469-1499), Isotta Nogarola (1418-1466) o Moderata Fonte (1555-1592), autores de cartes; les franceses Marie de Gournay (1565-1645), Gabrielle Suchon (1632-1703) o la poeta Louise Labé (1525-1566); o l'anglesa Mary Astell (1666-1731). Al *Vita Christi* l'autora mostra la genealogia de Jesús i crea una línia mariològica que seguiran més endavant escriptors com Valentina Pinelo (c. 1600) o la influent María Jesús de Agreda (1602-1665), totes dues assetjades per la Inquisició.

La seua obra, en certa manera, es pot relacionar també amb la teologia optimista de la mística anglesa Juliana de Norwich (c. 1342-c. 1416)”

ACTIVITAT: “Isabel de Villena i Quim Monzó: còmplices” [Recursos Women's Legacy Project](#)

Capítol XXIII. Com el missatger Gabriel suplicà la senyora de part de la natura humana perquè prestara consentiment i la seua mercé volgué saber com es faria que ella concebera verge.

I veient el missatger animós que la senyora no responia, li va dir:

—Oh, piadosa senyora! No sentiu el crit de natura humana? Tingueu mercé, que en la vostra mà està la seua salut. Suplicant-vos, senyora, tingueu mercé de la seua generació i que us plaga curar la infimitat i la seua cruel malaltia i llevar d'ell el dolor i agonia del seu cos per a convertir-lo en el dol i la tristesa de tots ells en goig i alegria. Oh, senyora! Useu la clemència, perquè teniu el poder.

I la prudentíssima senyora, quan escoltà el missatger divinal, no dubtant en res del que li era dit, volent-se informar de la manera que concebria, digué a l'àngel:

—Oh, missatger gloriós! Com es farà esta faena? perquè jo, moguda per la inspiració divina l'he fet vot de virginitat amb voluntat deliberada de no gitar-me amb cap home.

Ana López Navajas, Rosa Roig Celda “Sor Isabel de Villena: Il·luminant Les Dones, Creant Genealogia”¹:

“L’abadessa Isabel de Villena és una figura literària que brilla amb llum pròpia en el Segle d’Or valencià. Ella no està sola. Ni dins de la tradició de les lletres catalanes, on té il·lustres predecessors i successores, ni en el context de la seua època, on nombroses escriptores estan escrivint, creant un entramat literari caracteritzat per la reivindicació de la dignitat de les dones.

En la tradició literària en català, a la qual sor Isabel pertany, trobem entre les seues predecessors a la Reina de Mallorca. A Maria de Castella, que va exercir el poder en la corona d’Aragó, igual que altres dones en aqueix temps com Elisenda de Montcada, Maria de Luna, Sibilla de Fortià, Violant de Bar o Margarida de Prades. De les tres reines, Maria de Castella, Violant de Bar i Margarida de Prades es conserven cartes que ens donen detalls de les seues vides, però també del seu govern.”

[Fragment] [Article complet](#)

Fotografia *Nela* (Manola Roig Celda). Porta de la Reina, a la dreta. Monestir de la Trinitat

¹ Ana López Navajas, Rosa Roig Celda “Sor Isabel de Villena: Il·luminant Les Dones, Creant Genealogia”, publicat en *Mujeres en la cultura: perspectivas interdisciplinarias sobre Isabel de Villena y sus enseñanzas*, Ana Mª Botella Nicolás (Coord), 2022, Universitat de València. Article complet <https://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/82456/1/MiA36.Botella.%202022%2c%20Mujeres%20en%20la%20cultura.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Carta apòcrifa de Sor Isabel De Villena, escrita per Carmelina Sánchez Cutillas

A la Reverent e honrada sor Francina de Bellpuig, monja professa al convent de la Puritat e cara cosina nostra

Molt amada e cara cosina:

Ítem més, cara cosina: per ma fé no digueu ni escampeu res de la nova que vos tramet de ço com sóc faent e lavorant un llibre pietós e doctrinal, e així mateix d'alta lloança a Maria. E lo dit llibre crearà confusió entre los homes fornicadors, car lloant la celestial Emperadriu de tot l'estol femení, rentar haurà los afronts rebut per les dones.

Per ço, considerant lo tant esmentat *Spill* e l'afer de la poma, e per deslliurança d'atacs e de paraules de tota dona, jo sóc faedora d'un altre llibre que serà com una lletra a so de batalla.

Text adaptat per Rosa Roig, [enllaç complet](#)

Villena, Isabel *Vita Christi*, a cura de Vicent Escartí Institució Alfons el Magnànim, 2011 [1497] Fragment adaptat

L'ànima gloriosa de Jesús» li diu a «la virtuosa mare Eva» que s'ha acabat el dolor i comença el goig i l'alegria també per a les seues filles:²

E lo Senyor, veent aquella dona qui ell tan maravellosament havia formada de les seues pròpies mans sens mitjà d'home ni de dona mirava-la ab gran plaer, adelitant-se en lo seu virtuos e graciós parlar; e, prenint-la per les mans, acostà-la molt prop de si e, ab gran amor, dix-li:

—Veni, venerable mare, per mi molt amada; acostau-vos a mi e sereu coronada segons mereix vostra virtuosa penitència, car ja són finides les vostres dolors. Ara comencen los goigs e alegries vostres, qui fi no hauran. Ja lo vostre pecat és remés e perdonat. Ja no parlareu ab les filles vostres, que ací son, sinó de delits e plaers,...[...]. E, llavors, d'aquelles singulars e virtuosas filles vós sereu molt alegre e gojosa, quan coneixereu ésser per mi tan amades e estimades, per les grans obres seues, que als hòmens passaran en fortalea d'amor...E vull que vós siau tenguda en gran reverència e devoció, per hòmens e dones, com a mare singular de tots, e que per ells contínuament sereu intercessora en la mia presència, especialment per les dones, a les quals jo faré innumerables gràcies, per amor vostra.

² Villena, Isabel *Vita Christi*, a cura de Vicent Escartí Institució Alfons el Magnànim, 2011 [1497] Fragment adaptat

Isabel de Villena
(Elionor de Castella i d'Aragó)
1430-1490

Aquesta amor divina ha fet a les dones tenir cara ferma contra los tirans e de les batalles d'aquells eixir invencibles [...] oferint-se voluntàriament a tota pena per sostenir la veritat.

L'abadessa de la Igualtat

En la ciutat de València, va nèixer, va escriure i va morir, de pesta, als seixanta anys. Elionor de Castella i d'Aragó, coneguda com Isabel de Villena, va viure en el Palau del Real fins als quinze anys, entre llibres, sedes, tapins i esclaves, com corresponia a una princesa del casal d'Aragó. Arribà a la cort de la reina i lloctinent Maria de Castella i Lancaster als quatre anys, en morir Enric de Villena –son pare.

També escriu, el *Vita Christi*, convertit en un èxit, editat tres vegades en pocs anys i més llegit que el *Tirant lo Blanch*. Un text erudit, innovador, en el qual les dones es converteixen en l'element central d'un discurs teològic que reclama el seu protagonisme. Viva narració, efectives imatges plàstiques i un bon coneixement de totes les fonts de la patristica i dels evangelis. Un text que s'insereix en el corrent de debat de la Querella de les Dones i que explica la fermesa, la bondat i el valor de les dones.

S'acabà d'imprimir un 22 d'agost de l'any 1497. La reina Isabel la Catòlica havia mostrat interès per l'obra i Aldonça de Montsoriu, responsable de l'edició va deixar clar qui era l'autora d'aquelles 5.000 paraules a favor de les dones³

[Fragment] *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021. [Text complet](#)

³ *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021
<https://presidencia.gva.es/documents/172345415/174577058/LES+NOSTRES+ESCRITORES.pdf/72ffe5a-b899-4e04-bc64-1b64df5cf49b>

Palau de les Corts Valencianes. Carrer de les Bruixes.

Carmen Calvo, artista conceptual, València, 1950 va ser Premi Nacional d'Arts Plàstiques 2013

Les dones Borja, “Les Bisbesses” que governen, construeixen i protegeixen l'art.

- Isabel de Borja, germana del Papa Calixt III, Alfons de Borja, i mare de Tecla de Borja
- Tecla de Borja i Borja, segle XV, neboda de Calixt III i germana del papa Alexandre VI, i el poema per a Ausiàs March
- Beatriu de Borja i Borja, segle XV, germana de Tecla i de Roderic el papa Alexandre VI i monja clarissa i abadessa de Reial Monestir de Santa Clara de Xàtiva.
- Maria Enríquez de Luna, segle XV, duquessa regent del ducat de Gandia
- Isabel De Borja i Enríquez, fundadora del convent de las Descalzas Reales De Madrid.
- Lucrècia de Borja, segle XV, la duquessa renaixentista de Ferrara

La relació epistolar entre les dones Borja

I encara que mai va xafar terres valencianes, Lucrecia Borja, marquesa de Ferrara, intercanvià cartes amb la duquessa de Gandia, María Enríquez i, per descomptat, mereix un lloc destacat entre les dones protectores de la cultura i posseïdores també de grans biblioteques –que elles mateixes han anat reunint–. La de la marquesa de Ferrara va arribar a tenir milers de volums. La de la reina Maria de Castella i Lancaster serà més modesta, però també important, setanta quatre llibres. A més, lligada a aquesta biblioteca apareix la figura, incipient, de la bibliotecària amb Elionor de Sagra. No obstant, això la més important biblioteca de la ciutat de València va ser la de la virreina Mencia de Mendoza, una altra gran figura d'aquest temps, que va arribar a tenir nou cents quaranta nou exemplars.

⁴**Ana López Navajas, Rosa Roig Celda** “Sor Isabel de Villena: Il·luminant Les Dones, Creant Genealogia”, [text complet](#)

⁴ **Ana López Navajas, Rosa Roig Celda** “Sor Isabel de Villena: Il·luminant Les Dones, Creant Genealogia” publicat en *Mujeres en la cultura: perspectivas interdisciplinaries sobre Isabel de Villena y sus enseñanzas*, Ana Mª Botella Nicolás (Coord), 2022, Universitat de València. Article complet <https://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/82456/MiA36.Botella.%202022%2c%20Mujeres%20en%20la%20cultura.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Façana de l'entrada principal del Palau dels Borja, segle XV, seu de les Corts Valencianes

LUCRÈCIA BORJA CATANEI
Subiaco, 1480 – Ferrara, 1519

Fotografia i il·lustració *Nela* (Manola Roig Celda)

Lucrècia Borja Catanei, la bona duquessa

De sa mare, Giovanna Catanei, heretà l'alegria, el coratge, i una manera molt realista d'afrontar les coses. Era filla d'un papa, perquè en el seu temps els papes tenien filles i fills i riqueses i molt de poder, tant, que en el seu temps, ser filla de papa era com ser filla de rei. Alexandre VI, més conegut com Roderic de Borja, el cap d'una de les famílies valencianes més riques i poderoses de tots els temps, era el seu pare.

Governadora diligent del Vaticà, per delegació papal, de Spoleto, de Nepi i de Ferrara –un dels territoris més antics i prestigiosos d'Itàlia–; senyora de Bisceglie, Nepi i Sermoneta. Educada com una dama renaixentista, protectora de les arts que prenia la paraula en públic i tenia cura de les filles i fills, però també governava amb prudència i saviesa, presidia audiències i visitava hospitals i convents -- refugi en moments de dol i patiment.

Acompanyada per dames, a les quals protegia, en la seua refinada cort s'hi trobava poesia, música, política, luxe i elegància. Cada dia prenia el bany, que aleshores es considerava un vici. Va posar de moda entre les dones, una peça de roba ben valenciana, els saragüells i que el menjar es servira en vaixelles de ceràmica

[Fragment]⁵ *Contem històries de dones d'ací*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions Manola Roig Celda

⁵ *Contem històries de dones d'ací*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions Manola Roig Celda <https://vincleeditorial.com/producte/contem-histories-de-dones-daci-2/>

Tecla de Borja, Context de Creació, [Recursos Women's Legacy](#)

L'autora pertanyé als Borja, llinatge de la xicoteta noblesa que en els segles posteriors experimentà un procés d'enaltiment gràcies sobretot a la proclamació dels papes Calixt III i Alexandre VI. En la consolidació del llinatge també cal veure-hi l'important paper cultural i polític que exerciren algunes dones del clan, administrant el patrimoni familiar i tenint cura de l'educació dels fills i filles. A banda d'Isabel de Borja, mare de Tecla, altres figures femenines borgianes destaquen com a importants mecenes de la cort ducal, com Maria Enríquez, cèlebre duquesa de Gandia i més tard, monja clarissa. Amb la seua filla, també monja, Isabel de Borja (sor Francesca de Jesús), contribuí a establir un important nucli literari i espiritual al convent de Santa Clara de Gandia on van viure i escriure entre els segles XVI i XVIII moltes dones del clan Borja. El nucli de dones del clan familiar Borja deixà escrites algunes obres devotes compostes especialment en el convent, però destaquen sobretot per l'escriptura de cartes conservades fragmentàriament i molt desconegudes. Aquesta producció epistolar, fonamentalment en castellà, però també en català o en italià, permet estudiar aspectes vinculats amb l'escriptura femenina, l'espiritualitat o la història de les emocions (relacions de parentiu), etc.

La formació nobiliària rebuda per Tecla, com per altres dames de la família, li va permetre accedir al món de la cultura. Tecla de Borja representa una figura essencial del Segle d'Or valencià, al costat d'altres autores contemporànies i residents en terres valencianes com Isabel Suaris (1440-1490) o la religiosa Isabel de Villena (1430-1490).

A més, l'obra de Tecla de Borja s'inscriu en la tradició dels jocs cortesans provinents de la tençó trobadoresca, com també les cartes que s'intercanvià Isabel Suaris amb Bernat Fenollar. Altres autores contemporànies foren l'escriptora del cançoner Florencia Pinar (1470-1530), la humanista Beatriz Galindo (1465-1535) o la gran mecenes i autora de cartes, Lucrècia Borja (1480-1519), emparentada amb Tecla de Borja.

Una altra figura contemporània d'interés fou la reina Maria de Castella (1404-1458). La seua obra i acció política s'inscriuen en la producció epistolar d'altres reines i nobles de la Corona d'Aragó, com Violant de Bar, Maria de Luna o Sibil·la de Fortià, dins de la producció de la Cancelleria Reial. També es relaciona amb epistolaris com el d'Hipòlita Roís de Liori i Estefania de Requesens.

Activitat “ Demanda poètica de Tecla de Borja”, [Recursos Women's Legacy](#)

Oïdes vostres raons belles,

bon mossèn March, a qui em coman,

responc-vos breu al que dit han

segons juí que faç d'aquelles.

Molt poc estim lo que en mi és,

mas, puix forçat és lo meu dir,

al qui dirà “Més val que em mir”,

jo li condemne lo procés.

Palau de les Corts Valencianes. Carrer de les Bruixes

Gènere epistolar de les reines, lloctinents i virreines. La Cancelleria Reial.

- Sibil·la de Fortià, segle XIV, reina coronada
- Violant de Bar, segle XIV, reina i lloctinent
- Maria de Luna, segle XIV, reina coronada i lloctinent
- Maria de Castella i Lancaster, segle XV, reina i lloctinent
- Germana de Foix, XV-XVI, reina, lloctinent i virreina

Cerimonial de la consagració i coronació del reis i reines d'Aragó

“E axí apar que Eva fon dada a Adam per companyona, car del mig lloc del cos de l'home fo presa e formada, e no de les parts jussanes, per dar a entendre que no fou súbdita a l'home, ne així mateix fo presa o formada de les parts sobiranes, per tal que no fos entés ella ésser sobirana de l'home.”⁶

[Fragment adaptat]

Detall del Cerimonial de la consagració i coronació del reis i reines d'Aragó⁷

Una camisa romana de llenc, fesa en lo cabec, devant e detras amb botons en quascuna fanadura ab los quals se cloguen les fanadures del cabec, de la dita camisa romana. E sobre la dita camisa veste's lo camís de drap de seda blanca e sobre lo dit camís cinye's un cordó de seda blanca. E vestides aquestes vestedures veste's la dalmàtica feta a forma de dalmàtica de sotsdiacha con diu la Epístola a la missa la qual sia de vellut blanch fresada e sembrada de obratges d'or ab perles e pedres precioses...”

⁶ SILLERAS-FERNÁNDEZ, NÚRIA, Creada a su imagen y semejanza: la Coronación de la reina de Aragón segun las ordenaciones de Pedro el Ceremonios, *Lusitania Sacra*, 31 (Janeiro-Junho 2015) pp. 107-125.

⁷ <https://www.ucm.es/tesoros/ceremonial>

Cartes de reines, testimoni de govern. Documents de la Reginalitat⁸

Les cartes de les reines: documents polítics de la Reginalitat i veu femenina en el cànon literari

Les reines presenten a més l'interés afegit de que, majoritàriament, han deixat testimonis escrits de les seves actuacions, sobretot cartes, discursos i llibres de comptes. Si considerem aquestes cartes documents polítics el seu testimoni ens ajudarà a profunditzar sobre la reginalitat medieval, la monarquia i el context del moment. Si considerem aquestes cartes escrits literaris el seu testimoni contribuirà a la recuperació la veu femenina i alhora a obrir el cànon literari a l'ús, per incloure epístoles, textos en prosa i tractats -que són generes desenvolupats per les dones medievals. En definitiva, aquests documents permeten reivindicar un espai per a les reines, i per a les dones en general, no només en monografies, sinó en obres de conjunt, llibres de text i manuals. Unes reines que, en molts casos, com a dones i per ser dones han passat desapercebudes pels historiadors.

Violant de Bar En el Compromís de Casp. La prosa renaixentista

“El lector que se interese por el contenido de este diplomatario encontrará en la correspondencia de la reina Violante páginas vivas y vividas de la historia de Cataluña en los tres primeros meses del interregno, desde la muerte del rey hasta la apertura del Parlamento catalán, en setiembre de 1410: tres meses que en los estudios sobre el Compromiso de Caspe, aparecen como un plácido y largo compas de confiada espera, pero que en realidad fueron de inquietud, efervescencia y peligro.[...] algunas de las cartas de la reina Violante aquí recogidas, escritas por su secretario Bernat de Gallach y redactadas en una bella prosa muy influida por el estilo renacentista de Bernat Metge.”⁹

ENYORANÇA DEL MARIT

1381, novembre, 22, Tarragona

Carta de Violant de Bar al seu marit Joan, primogènit d'Aragó, mostrant el seu anyorament davant la seva primera separació.

Molt alt senyor e marit nostre molt car: A la vostra magnificència significam que si nós per degun partit del món haguessem imaginat que del vostre partiment deguessem haver tant de anyorament, nós vos prometem, senyor, que no foram romasa ací. Nós en veritat, senyor, nos (ens) guardarem bé que d'ací avant no'ns (ens) prerà semblant joc.

Lo Sant Spirit sempre sia tots temps guarda de vós.

Scrita de la nostra mà en Tarragona a XXII de noembre de l'any MCCCLXXXI

Al molt alt senyor e marit nostre molt car lo senyor duc

VINYOLES I VIDAL, TERESA “ Cartes de dones del segle XIV”, *Miscel·lània de textos medievals 8*, CSIC, Barcelona, 1996 (p. 55)

⁸ Silleras Fernández, Núria “Reginalitat a l'Edat Mitjana hispànica, concepte historiogràfic per a una realitat històrica, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, nº 50, 2005-2006, p. 131

⁹ Vendrell, Francisca, *Violante de Bar y el Compromiso de Caspe*, Real Academia de Buenas Letras Barcelona, 1992

Maria De Castella i Lancaster (1416-1458), reina i lloctinent

Producció documental de la Cancelleria Reial

“La correspondència de Maria se inscriu i participa totalment de los rasgos que definen la producció documental de la Cancillería de la Corona de Aragón”.¹⁰

La millor parlamentària

“ El 7 d'abril va morir a València, on va ser soterrada al convent franciscà de la Trinitat, que havia fundat. Maria de Castella és considerada la millor parlamentària de les Corts catalanes de tots els temps. De fet, fins al 1980 no hi va haver cap altra dona al Parlament català i, fins al final del 2010, tampoc cap altra el va presidir”¹¹

La reina Maria va entrar a València per la via de Requena, en juny de l'any 1415 per a casar-se en la catedral adornada amb dos-cents brandons. Tenia catorze anys i encara en tardaria dos a escriure a sa mare i a la sogra, que «me ha venido lo que a las mulleres por disposició natural cada mes acostumbra de venir, el qual nunca había habido». I no obstant això la reina no va ser mare, però va exercir de rei quan el rei se n'anà i no tornà, durant vint-i-cinc anys. Alfons el Magnànim la nomenà lloctinent, i la situà per damunt de les autoritats civils i eclesiàstiques, li atorgà poder militar, capacitat per convocar Corts i parlaments, dictar furs, nomenar i cessar governadors i batlles.¹²

[Fragment] *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

¹⁰ Mandingorra Llavata, Mari Luz “Entre dos reinos. Cartas de María de Castilla, Reina de Aragón”, *Ars longa: cuadernos de arte*, I N.º. 23, 2014, pàg. 41-58

¹¹ Sobrequés, Jaume i Morales, Mercè *Comtes, reis, comtesses i reines de Catalunya*, Editorial Base, 2011, Barcelona, (p.164)

¹² *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021
<https://presidencia.gva.es/documents/172345415/174577058/LES+NOSTRES+ESCRITORES.pdf/72ffe5a-b899-4e04-bc64-1b64df5cf49b>

Context de creació, [Recursos Women's Legacy](#)

L'obra i l'acció política de Maria de Castella s'inscriuen en la producció epistolar d'altres reines i nobles de la Corona d'Aragó, com Violant de Bar, Maria de Luna o Sibilla de Fortià, dins de la producció de la Cancelleria Reial. També es relaciona amb epistolaris com el d'Hipòlita Roís de Liori i Estefania de Requesens. Les comtesses i reines lligades a la Corona d'Aragó, des de les primeres figures de l'època carolíngia, com Guinegilda, fundadora amb Guifré el Pilós de la casa de Barcelona, han sigut figures actives i d'autoritat.

L'acció política com a lloctinent de Maria de Castella s'inscriu en una llarga tradició d'autoritat femenina en la Corona d'Aragó que va des d'Ermesenda de Carcassona “obradora de divina llei”, en el segle X o Almodís de la Marca, en el segle XI, que participa en la redacció dels *Usatges de Barcelona*. També està lligada a les lloctinentes Blanca de Nàpols (1283-1310), Teresa d'Entença, comtessa d'Urgell, Violant de Bar (1365-1431), Maria de Luna (1357-1406), Joana Enríquez, reina de Navarra i de la corona d'Aragó (1425-1468) i l'última reina de la Corona d'Aragó, Germana de Foix (1488-1538).

Activitat, “El Joc de la Taronjada”, [Recursos Women's Legacy](#)

Saragossa, 26 de Gener de 1440

Prohòmens, com el lo dia de Carnestoltes e alguns precedents dies s'acostuma a seguir escàndols e inconvenients massa grans, donant ocasió al joc de les taronjades, e hajats vist com, per gràcia de Déu essent nos aquí e fent cessar dit joc, han cessat los dits inconvenients e escàndols, en benefici e be públic d'aqueixa ciutat. Vos pregam sol·licitets lo veguer e batle que per les vies acostumades proveesquen d'igual manera a fi que inconvenient e escàndols cessen.

Maria, per la gràcia de Déu, reina d'Aragó, de Sicília, d'ací i de més enllà del far, de València, Jerusalem, Hongria, Mallorca, Sardenya i Còrsega, comtessa de Barcelona, duquessa d'Atenes i Neopàtria i també comtessa de Rosselló i la Cerdanya, lloctinent general.

Fragment adaptat per Rosa Roig Celda

Plaça de l'Almoina, Porta Romànica de la Catedral, Palau de les Bisbesses, Museu de la Ciutat

→ L'ALMOINA: València romana

- ◆ Viria Acte, segle II, figura important, ama de taller de escultura i altars

→ Casaments reials a València, en la catedral

- ◆ Isabel d'Aragó i Fortia, segle XIV, filla de Sibil·la de Fortia, esposa de Jaume, el Dissortat, candidata en Casp
- ◆ La reina Maria de Castella, segle XV, lloctinent, el casament amb Alfons, el Magnànim
- ◆ Margarita d'Àustria, segle XVI, viatgera, casada amb Felip III

→ Palau de les Bisbesses

- ◆ Isabel de Borja, germana de Calixt III i mare de Tecla de Borja
- ◆ Tecla de Borja i Borja, segle XV, neboda de Calixt III (Alfons de Borja) i germana del papa Alexandre VI, i el poema per a Ausiàs March
- ◆ Beatriu de Borja i Borja, segle XV, germana de Tecla i de Roderic el papa Alexandre VI i monja clarissa i abadessa de Reial Monestir de Santa Clara de Xàtiva.

→ Obrador de Jerònima Galés.

- ◆ La genealogia de les dones artesanes: Francisca López, vídua de Lope de la Roca; d'Elionor Eximeix; Isabel Trinxer; Francisca de la Roca; Isabel Robiols.

→ MUSEU DE LA CIUTAT, PALAU MARQUES DE CAMPO

- ◆ Ministeri de Sanitat en la Guerra Civil
 - Federica Montseny, 1905, escriptora i anarquista
 - Amparo Poch, metja anarquista i cofundadora de la revista *Mujeres Libres*

- **Candidata en Casp, Isabel d'Aragó i Fortià**, segle XIV, filla de Sibila de Fortià, esposa de Jaume, el Dissortat. Les dones de la casa d'Urgell: Margarida de Montferrat, mare de Jaume d'Urgell, que combaté la derrota de Casp. I les filles d'Isabel i de Jaume: Elionor, Isabel i Cecília d'Urgell

Caixa sepulcral d'Isabel d'Aragó. Museu de Lleida¹³

Bodes a València

La princesa Isabel d'Aragó, esposa de Jaume d'Urgell —darrer comte d'Urgell— i filla del comte-rei Pere III i de la seva quarta esposa Isabel de Fortià. Isabel d'Aragó, nascuda a Barcelona l'any 1376, era també germanastra de Joan I (1350-1396) i de Martí I (1356-1410), els dos darrers sobirans catalanoaragonesos de la dinastia Bel·lònida-Aragó. Isabel d'Aragó havia estat casada amb el seu cosí segon Jaume d'Urgell (1407) i, per tant, també cosí segon dels dos darrers sobirans Bel·lònida-Aragó, amb el propòsit d'assegurar un recanvi successori en el cas que l'únic fill de Martí I no aconseguís sobreviure el seu pare, com així va ser. **(Les noces foren celebrades a València, el 29 de juny de 1406).**

Panoràmica de la Plaça de la Mare de Déu, d'esquerra a dreta, Basílica de la Mare de Déu dels Desemparats, La Seu i al fons El Micalet

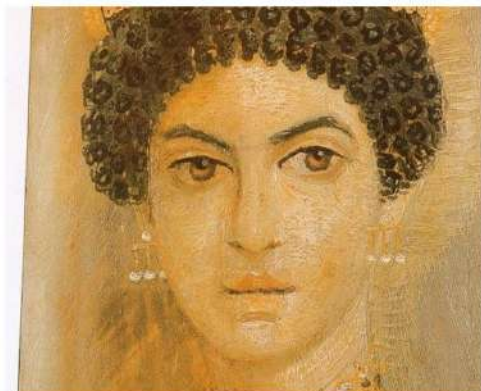
Porta gòtica dels Apostols, s.XIV

Fotografia *Nela* (Manola Roig Celda)

¹³ Caixa sepulcral d'Isabel d'Aragó. Museu de Lleida#

https://ca.m.wikipedia.org/wiki/Isabel_d%27Arag%C3%B3_i_de_Forti%C3%A0#/media/Fitxer%3ABla_sco_Granen-taller_sepulcre_Isabel_Arago_Sixena-s.XIV_5327.jpg

VIRIA ACTE, s.I

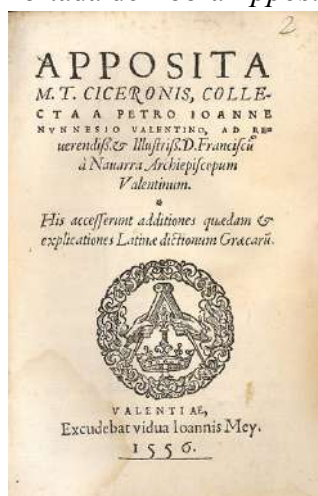

Retrat d'una dona romana

Fotografia inscripció Ana López Navajas. Fitxa de personatge i activitats, recursos [Women's Legacy](#)
JERONIMA GALÉS, s.XVI, artesanes

Portada de l'obra *Apposita*

La defensa de les artesanes per part de la reina Maria de Castella

[...] el comportamiento de los *pellaires* de Valencia en 1439. Ese año, doña María escribió a los mayores del oficio de bajadores de Valencia una significativa carta con su opinión respecto a quienes impedían que las viudas siguiesen trabajando, por mucho que sus estatutos les respaldaran:

Majorals

Entès havem que volets empatxar na Violant, pobra, muller de Luis Marti, d'aquexa Ciutat, en continuar lo ofici de son marit ab algunes obres, e tenir lo obrador d'aquell. E posat que per vigor d'alguna ordinació o privilegi ho poguessets fer, sia cosa inhumana e de gran rigor dar-li tal empatxament [...]. Pregam vos afectuosament e us encarregam que sens periudici de vostres ordinacions e libertat, durant el viudatge de la dita dona la diexets continuar lo offici...⁷⁰. (grafia adaptada)

Pese a que alguna ordenanza o privilegio les permitiera expulsar a la viuda y obligarle a cerrar el taller y abandonar las obras que tenía encargadas y empezadas, activar el reglamento resultaría excesivamente riguroso y "cosa inhumana", más cuando, según doña María, los demás pelaires deberían ayudarle y no ponerle inconvenientes para que permaneciera en el oficio durante su viudez. Finalmente, la soberana decía a los mayores que encontraría placer y servicio muy agradable si respaldaban a la viuda y su trabajo ya que, en el caso contrario, causarían a doña María descontento y enojo.¹⁴

García Herrero, María del Carmen “El trabajo de las mujeres en la Corona de Aragón en el siglo XV: valoración y defensa del mismo por la reina María de Castilla

¹⁴ García Herrero, María del Carmen “El trabajo de las mujeres en la Corona de Aragón en el siglo XV: valoración y defensa del mismo por la reina María de Castilla” *Temas medievales*, N.º. 20, 2012, pàg. 31-66

Call Jueu, Banys de l'Almirall

→ Barri jueu: Les metges i guaridores valencianes/ El Trótula minor

- La cirurgiana reial, Cahut, de València, documentada el 1332, d'origen jueu
- Na Ceti, llevadora i metgessa de la reina el 1368
- Floreta, segle XIV, atengué a Sibilla de Fortia, reina
- Ramona Deulofeu, de València, en temps Violant de Bar, final del segle XIV
- Bonanada, segle XIV, valenciana, comare, una dona influent
- Na Guillamona, metgessa del carrer Avellanés en 1405

→ BANYS DE L'ALMIRALL (HAMMAM)

- Les andalusines, les esclaves cantores, segles XI-XII
 - Hind
 - Al Abbadiyya
 - Amat El Aziz
- Trobadores- *trobairitz* (tradició cortesana)
 - Garsenda de Provença, segle XII, cunyada de Maria de Montpeller
 - Dolça de Provença, segle XIII, costums trobadorescos i la llegenda del cor robat.
- Les joglaresses
 - l'Escola de joglaria de Xàtiva
 - Isabel de Sant Jordi, segle XV, joglaressa i monja de la Saïdia

Les compilacions i la poesia oral desapareguda. Les dones canten i ballen

“Hi ha altres testimonis indirectes que proven l'existència d'una lírica preliterària en llengua vulgar: decrets expedits en concilis eclesiàstics, sermons, cartes, disposicions dels pares de l'Església i pels governants, que condemnaven certs balls i cançons que divertien a la gent[...] s'hi indica moltes vegades que els cantaven dones del camp, que també les ballaven i que agradaven a la gent il·letrada, al poble.[...] Els compiladors de textos per als cançoners, que en general pertanyien a ordes monàstics, no van voler escriure estes cançons prohibides i criticades.[...] tampoc no era necessari copiar-les, ja que eren en boca de tots.”

RIQUER, ISABEL *La poesia medieval europea*, UOC, 2013 (p.13)

Amat Al Aziz
segle XI

Només un fragment de poema s'ha conservat d'Amat al Aziz as-Sarifa al-Husayniyya, el nom complet de la poeta que pertany a un grup de trenta-cinc poetes clàssics d'Al Andalus, de les quals s'han conservat i identificat cent dos poemes, en molts casos poemes breus o només fragments. El rastre de les poetes andalusines, valencianes o no, es perd en les antologies, com després es perdrà la veu de les trobadores. Unes i altres representen una potent veu de dona que en àrab o en occità, debat, afalaga, estima i coneix les tècniques de la composició, de la mètrica. En el cas de les andalusines els seus versos segueixen el gènere clàssic oriental de la càssida, la combinació rítmica de síl·labes llargues i breus, en versos que aconsegueixen la rima per la repetició de l'última consonant.

Amat Al Aziz és una dona lliure emparentada amb Abu l-Jattab Ibn Dihya, cadí de Dènia i descendent de Fàtima az-Zahrà, filla del profeta Mahoma. Per tant una noble del llinatge del profeta, que forma part del llegat que les andalusines il·lustres deixen en terres valencianes. Algunes d'ascendència humil dedicades a l'ensenyament, activitat amb la qual aconsegueixen una certa independència dels hòmens. D'altres, gramàtiques, juristes, lingüistes, llautistes, poetes nobles o esclaves *qyan*, que reben una formació molt completa en disciplines tan variades com la geometria, l'astronomia, la prosòdia o la cal·ligrafia.

[Fragment] *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

Activitat “ Ferides”, [Recursos Women's Legacy](#)

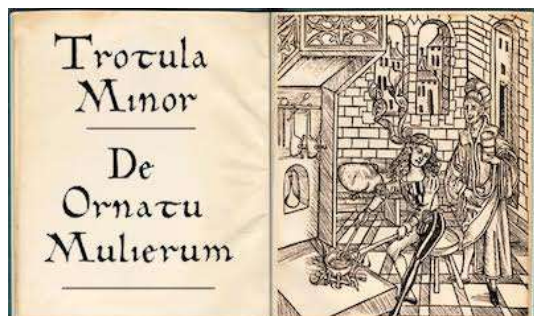
Les entranyes ens fereixen, les vostres mirades;

les nostres mirades, les galtes, us fereixen.

Ferida per ferida, l'una en canvi de l'altra;

però ¿què forçà la ferida del desdeny?

La literatura mèdica i la bellesa de les dones: *De ornatu mulierum*, *De decoratione*, *Tròtula* i el *Flos*

El gènere de literatura mèdica que donava consells a les dones per conservar i augmentar la pròpia bellesa i també per curar malalties relacionades amb aquesta tingué una gran popularitat sobretot a partir del segle XII i especialment durant els segles XIV i XV, quan per Europa circulaven diverses obres, estretament emparentades entre si, composades tant en llatí com en llengües vernacles. Aquestes obres, amalgama de coneixements de farmàcia, medicina i cosmètica, acostumen a estructurar-se com una sèrie de receptes succintes que només excepcionalment són presentades i arreglades per un discurs d'autor.[...]Pel que fa a les obres escrites en català, el *Tròtula* és una versió, compilada pel mestre Johan de Reimbamaco, del mencionat *De ornatu mulierum* i de passatges del *De mulierum passionibus* atribuït a Tròtula (Trotula de Ruggiero, 1994) i es conclou amb una part ginecològica, igual com el *De ornatu mulierum*, i amb un règim de sanitat.

Aquestes obres en la seva diversitat res no tenen que envejar als nostres moderns consells d'estètica: tracten problemes de tot tipus relacionats amb la salut i la bellesa del cos femení, especialment la depilació, la cosmètica facial, la higiene de la boca, la cura i tint dels cabells i l'ús de perfums.

Bany reconfortants

L'ideal, doncs, que es desprèn d'aquests tractats són pits menuts, durs i rodons. El *Tròtula*, a més, dona un unguent contra els talls o fenedures als mugrons. Quant al ventre, hi ha també receptes contra les arrugues, estries i taques produïdes per l'embaràs o alguna malaltia o alguna altra raó. Finalment, el *Tròtula* i el *Flos* recomanen banys que estrenyen les carns molles. En aquest sentit, moltes de les receptes que es donen per minvar els pits, serveixen també per endurir aquestes carns. Així doncs, fora de les mans, els pits, el ventre i les carns molles, res no se'ns diu del cos. Ens donen algunes receptes aplicables en el moment d'anar a dormir amb un home, i, en més gran mesura, l'ús de perfums.

Moltes dones són a qui poden les aixelles e flaire la llur suor, e per aquesta ora hi ha molts hòmens que no han cura de llur, o més que més amb elles dormir. E per çò convé a toldre aquesta flairor (adaptat)

Per a tal fi hi ha netejadors, banys, vaporitzacions, fumigacions, unguents, pòlvores, aigües ben olents i moltes altres coses. Els tractaments s'apliquen a tot el cos però sobretot a les aixelles i al pubis, mereixent especial atenció els perfums per a les parts íntimes. A més s'aconsella perfumar els llençols i la camisa. A part de treure la mala olor del cos, aquestes cures tenen altres bondats:

Hi ha moltes dones que es deliten fort en sofomigar el cos, i així toldre tota dolor i confortar tot lo cos e més los esperit, cor bona olor més lo conforta que altra cosa

Mercè Puig Rodríguez-Escalona , LA BELLESA FEMENINA A L'EDAT MITJANA SEGONS ELS TRACTATS DE COSMÈTICA, Universitat de Barcelona <http://www.cch.cat/pdf/belleza.pdf>

Lo Rat Penat. Convent de Sant Joan de l'Hospital

→ LO RAT PENAT. JOCS FLORALS

◆ Les fundadores dels Jocs Florals

- Clemència Isaura de Montpeller, segle XIV, descendent dels comtes de Tolosa i fundadora dels Jocs Florals
- Violant de Bar, segle XIV, a la ciutat de València va signar junt el seu marit Joan I, el decret de creació del Consistori Poètic, que recollia la tradició trobadoresca

◆ La poesia de certamen

- La Dama desconeguda, segle XIV
- Magdalena Garcia Bravo, segle XIX
- Anna Rebeca Mezquita, Onda, 1890,

◆ La defensa del valencià

- Narcisa Torres (Rosa Trincars) i Carles Ros, segle XVIII
- Beatriu Civera, 1914, periodista i novel·lista
- Carme Miquel, La Nucia, 1946, segle XX, escriptora i membre de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, fundadora d'Escola Valenciana

Anna Rebeca Mezquita, Onda, 1890

«És vostre cor, qui amb força i amb coratge
allò que és llei no es deixa arrabassar...».

Anna Rebeca Mezquita

Força i coratge, lluita pel que és llei, versos que amaguen una història d'èxit i de discriminació. Versos que concentren la força de les escriptores valencianes. Anna Rebeca Mezquita, autodidacta

—com tantes altres— quan descobreix la seua vocació no permet que res la detinga i tria escriure en valencià durant el franquisme. Es converteix l'any 1953 en la primera poeta que guanya la Flor Natural en uns Jocs Florals, a Nules. Abans, però, l'any 1952, als Jocs Florals de Lo Rat Penat de València el jurat en obrir la plica i constatar que ha premiat un poema d'amor escrit per una dona li retira el premi. L'escriptora deixa per escrit la ferida infringida a la seua condició de dona.

El que és de llei no es deixa arrabassar i així l'abadessa Aldonça de Montsoriu escriu en l'inici del *Vita Christi* amb força i amb coratge que «sor Isabel de Villena lo ha fet; l'ha compost; ab elegant i dolç estil, l'ha ordenat, no solament per a les devotes sors que en la tancada casa d'aquest monestir habiten, mas encara per a tots los qui en aquesta breu, enutjosa e transitòria vida viuen». Un manifest en defensa del dret de les dones a la paraula escrita. El testimoni que allunya el text medieval en defensa de la dignitat de les dones de l'anonimat. No hi cap el dubte, Isabel de Villena l'ha fet i aconseguirà pòstumament que el text es llija més que el *Tirant lo Blanc*.

[Fragment] *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

Narcisa Torres, Ressenya, [Recursos Women's Legacy](#)

L'obra, en català, d'aquesta poeta que va viure al segle XVIII s'integra en l'anomenada poesia laudatòria o de preliminars, a la qual van contribuir un nombre destacat de dones a la península Ibèrica entre els segles XVI i XVIII. La poesia laudatòria es publica als preliminars dels impresos antics, al costat d'aprovacions, llicències eclesiàstiques, dedicatòries o pròlegs d'autor i solien ser textos que els autors recollien com una mena d'autoelogi. Rosa Trincars aprofita l'espai atorgat per Carles Ros, a qui anaven dedicades les composicions, per a reivindicar el valor literari de les dones poetes en una d'elles.

Activitat: “ Ens canviem el nom” [Recursos Women's Legacy](#)

I si acàs me digués algun xarriaire
(perquè destos lo món jamás té falta)
perquè m'he posat jo, sent como só dona,
a escriure poesies, dic la causa

Convent de Sant Joan de l'Hospital

- La tomba de l'emperadriu Constança de Hohenstaufen, segle XIII, model atípic de dona
- Cròniques medievals: les Guerreres
 - ◆ Na Mercadera, segle XIII
 - ◆ Les Almogàvers, la batalla de Gal·lípoli, segle XIV
 - ◆ Dones Agermanades, segle XVI
 - Isabel Sanch, arrestada amb Peris, torturada i penjada
 - Violant Guadalupe, perdé els seus béns durant repressió
 - la vídua Juana Vilaguda o Vilagut, embargaren els seus béns
 - Isabel Navarro, dona de Vicent Peris, confinada en el Monestir de San Cristóbal de València
 - ◆ les defensores de Xàtiva en els últims moments de la Germania
- Lligades a la Guerra de Successió (1702-1714)
 - ◆ Esperança Ramos i Lis, la mare de Basset, maulet
 - ◆ Comtessa d'Erill, Margarida Teresa, mare de Josep Folch, comte de Cardona i marquès de Castelnovo, líder de la noblesa austracista
- Guerra del Francès o de la Independència (1808-1814)
 - ◆ Josefa Bosch. “La Pardala”, guerrillera
 - ◆ Francisca Guarch, carlina

SANT JOAN DE L'HOSPITAL, S.XIII

CONSTANÇA DE HOHENSTAUFEN, s. XII

Església de Sant Joan de l'Hospital, s.XIII.
Gòtica amb alguns elements romànics, és la més antiga de la ciutat.

Fotografia *Nela* (Manola Roig Celda)

ESPERANÇA RAMOS I LIS, la mare mauleta

València, 1630 – Dénia, 1707

Esperança Ramos, una artesana que treballava en el taller familiar, una dauradora, va acompanyar el fill en la revolta, en el triomf i en la presó, amb fortalesa i valentia. La “vieja” segons l’insult dels botiflers, va ser una dona de fermes conviccions que, com d’altres valencianes, va prendre partit. Margarida Teresa, la comtessa d’Erill, noble austriacista, exiliada en Viena en acabar la guerra; Maria Lluïsa Lamarca, enllaç amb Barcelona o Josepa Nàcher que, des de Russafa, ajudava a qui havia de fugir de València.

Feia temps que Esperança, havia deixat de sentir el *caragol* del fill. Aquell objecte heretat dels vaixells de pesca per avisar en la boira, i que es va usar entre maulets per a reconèixer-se. En Dénia, ciutat ben compromesa amb la causa austriacista, va morir la mare mauleta, la soterraren amb honors en el Convent de les Agustines. Senyal que l’estimaven i respectaven també en la derrota. El vent portava la veu de Paula Vinyas, que li deia al marit abans de la batalla: “Aneu a lluitar per la llibertat, que si aquesta es perd no importa morir”.¹⁵

[Fragment] *Contem històries de dones d’ací*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions Manola Roig Celda

¹⁵ *Contem històries de dones d’ací*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions Manola Roig Celda <https://vincleeditorial.com/producte/contem-histories-de-dones-daci-2/>

Carrer La Pau: II República i Guerra Civil

→ DONES LLIGADES A LA II REPÚBLICA

◆ Associacions de Dones

- Antecedents al segle XIX: la Conciencia Libre, la Agrupación General Femenina; el Bien de las Obreras, vinculades al blasquisme
- Principis del XX: Agrupaciones Femeninas Republicanas, vinculades als casinos republicans, amb dones com com, Elena Just, Amalia Carvia, Carmen Sole
- Mujeres Libres (ML)
- Agrupación de mujeres antifascista (AMA)
- Escuela de Lina Odenas, vinculada al PC
- Residencia de señoritas

◆ Lucia Sánchez Saornil, 1895, poeta

◆ Artistes dels anys Trenta:

- Manuela Ballester (artista i cartellista) València, 1908; Elisa Piqueres (escultora) Albacete, 1912, Pitti Bartolozzi (il.lustradora); Amparo Segarra (artista) València
- Cartellistes: Alma Tápia (il.lustradora i cartellista); Juana Francisco (cartellista) Madrid 1911, 1915

◆ Fotògrafes: Gerda Taro, Alemanya, 1910 i Kati Horna, Budapest, 1912 en la València republicana

DONES per a la RUTA A PASSEIG VALÈNCIA CIUTAT DE DONES

Institut Ramon Llull 20 juliol 2023

Manola Roig Celda, Rosa Roig Celda i Ana López Navajas

JUANA FRANCISCA, 1911

PITTI BARTOLOZZI, 1908

MANUELA BALLESTER, *Votad al frente popular*, 1936
Partido Comunista.

Víctimes mortals de les bombes a València, maig 1937.

Gerda Taro

<http://fotografos.com/blog/fotografos/gerda-taro-vida-obra-biografia/>

GERDA TARO, 1910-1937

KATI HORNA, 1912-2000

El carrer La Pau i la II República

AGRUPACION DE MUJERES ANTIFASCISTAS (AMA)

Agrupación de Mujeres Antifascistas. AMA
c/ La Pau, 38

Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts. Casa de la Cultura
c/ La Pau, 42

Col·legi del Patriarca i Universitat Vella

→ Col·legi del Patriarca

- ◆ Jerònima Eugeni Requena, pintora, segle XVI, daurà l'altar major per encomanda de José de Ribera, el Patriarca
- ◆ Les dones que restauraven tapissos del Prado durant la guerra civil
- ◆ Soledad Sevilla Portillo (pintora) València, 1944, obra inspirada en la ceràmica valenciana del claustre del Patriarca

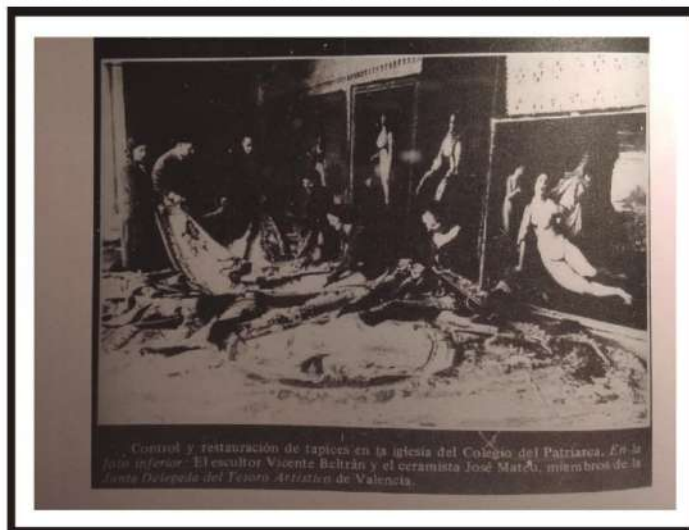
→ BEATES I EMPAREDADES

- ◆ Sor Margarita Agulló, Venerable Agullona, segle XVI, una de les figures més influents del seu temps, després de l'arquebisbe Joan de Ribera

Vista de l'interior

Dones valencianes restaurant tapissos del Museo del Prado al col·legi del Patriarca, (36-39)

Les germanes de sant Vicent Ferrer, beates en el carrer Renglons

En la historia de la espiritualidad valenciana[...] se detecta la presencia de beatas al menos desde la Edad Media, aunque fue en los siglos XVI y XVII cuando esta forma de vida se generalizó. En los siglos XIV y XV está documentada la existencia de beatas en València. El beaterio más conocido de todos fue el que existió extramuros de la puerta de san Vicente de la ciudad de Valencia, que después se transformaría en el convento de monjas clarisas de Jerusalén. Allí las mujeres «vivían en comunidad y a él pertenecieron dos hermanas de san Vicente Ferrer¹⁶. Heredero de este y muy conocido fue también el beaterio de la calle Renglons a principios del siglo XVI. A él se trasladaron las beatas cuando su beaterio se transformó en convento de Jerusalén y fue en él donde vivieron entre otras mujeres algunas de las beatas más conocidas, como Margarita Agulló y Gerónima Dolz...

Pons Fuster, Francisco Beatas. *Mujeres espirituales valencianas en la Edad Moderna*, PUV, 2019, P. 37-38

Margarita Agulló
1536-1600

De amores muero amantísimo esposo mío,
y así yo muerta, estaréis vos conmigo, [...] que
yo no vivo ya , sino que vos vivís en mí, y
yo en vos, mi dulce Cristo.

[Fragment] *Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes*, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

¹⁶ Esperanza Alcover: *Historia de la Congregación de Religiosas Terciarias Franciscanas de la Inmaculada*. Orígenes, Valencia, 1974, p. 38)

Palau de la Marquesa de Dos Aigües

- Manuela Ballester, 1908, pintora, cartellista, escriptora
- Lucrezia Bori, 1887, soprano lírica i fundadora de la Societat d'Amics del Metropolitan Opera House, de Nova York

MANUELA BALLESTER VILASECA
València, 19087 – Berlin, 1994

Manuela dedicà la vida a l'art, a la política i a la maternitat. Era una jove intel·ligent, artista i esposa d'artista. Començà en València acudint a l'Escola Superior de Belles Arts, desafiant les ofenses dels bedells i la indiferència dels professors i acabà en Berlín, com artista consagrada i refugiada política.

Mai tornà a viure en la seua ciutat. Ni la seua ciutat la recorda. Una part de la seua obra està ací dispersa, oblidada i amagada. Hauríem de reunir les branques de Manuela escampades pel món, per a què la refugiada tornara a casa.

[Fragment] *Contem històries de dones d'ací*, Text Rosa Roig, Il·lustració i Manola Roig, Vincle editorial, 2018

<https://vincleeditorial.com/producte/contem-histories-de-dones-daci/>

Cartell. Votad al frente popular, 1936

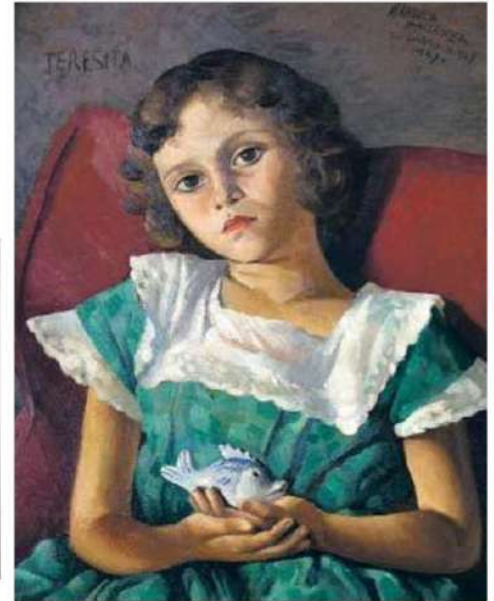

Mis hermanas Rosita y Fina, 1929

La Mujer dormida, 1975

Retrato a su hija Teresa

HISTÒRIA. II REPÚBLICA, GUERRA D'ESPANYA

“Nuestra revista responde a las necesidades vitales más hondas de la mujer española en los momentos en que nuestra patria se construye afanosamente en medio de los horrores de una cruentísima guerra civil. Aspiramos a que todos los problemas que nos incumben queden planteados en la revista para orientación de las mujeres y para la justa solución de los mismos.”

Manuela Ballester, Directora de la Revista Pasionaria

Declaració d'objectius, nº 1 de la Revista

Palau del Marques de dos Aigües

**Lucrezia Bori,
1887**

**Autoretrat de Manuela
Ballester**

Salon Novedades, Teatre Principal

→ El cinema i el teatre a la València finisecular:

◆ Teatre Eslava, Teatre Ruzafa, Teatro Lírico, Palacio de Cristal, Teatro Martí (Bataclán), La Libertad, Lys Chantilly, Shangai, Tabú, Cabaret Ribera... *la belle époque* valenciana

◆ **Salón Novedades** : primera sala destinada a cinema

El sainet en valencià

○ Les saineres: Pilar Monzó

○ Variedades, cuplets i artistes sicalíptiques:

◆ Paquita Safon (1918), Les ballarines *Ideal*

Azucena, la *Barcelonita* y *La Rondeñita*,

Carmelita Ferrer, Lolita Aleixandre i Mercedes

Amorós. M. Carmen Gimeno, *la venus*

valenciana i *la descorsà*

○ Artistes de cobla: Concha Piquer

○ El cinema i les cineastes:

◆ Helena Cortesina i *Flor de España*

◆ Cecilia Bartolomé. *Margarita y el lobo*, *Carmen de Carabanchel*

◆ **Esriptores valencianes de postguerra**

○ Maria Ibars, 1892

○ Matilde Llòria, 1912

○ Maria Beneyto, 1925

○ Sofia Salvador, 1925

○ Beatriu Civera, 1914

○ Carmelina Sánchez-Cutillas, 1927

○ Francisca Aguirre, 1930

Pilar Monzó de la Roca
segle XIX-XX

**Quan escric un llibre no pense mai en que puga
agradar el que jo he fet. Pense sempre i confie
en la moltíssima voluntat i el grandíssim art
dels que interpreten les meues obres.**

En el setmanari literari *Nostra Teatro* –que a principis del segle XX pública les comèdies que es representen en els teatres Alkàzar i en el Salón Novedades– llegim les paraules de Pilar Monzó de la Roca que hem citat. I ens assabentem que el públic segueix l'autora, els empresaris teatrals confien en la seua destresa per al sainet i ella, dramaturga amb ofici, confia en la interpretació de l'extensa nòmina d'actrius i actors que donen vida als seus personatges: Enriqueta Delàs, Pura Millet, Vicenta Silvestre, José Martí, Manuel Taberner a qui li dedica *La Falta de Marieta*. Entre 1929 i 1932 publica nou obres, i n'estrena set al Salón Novedades. Un triomf.

La revista *Nostra Teatro* ens informa que Maximilià Thous comparteix cartellera amb una sucosa nòmina d'autores de comèdies, sainets i joguets que estrenen peces amb èxit davant un públic nombrosíssim. I la revista té difusió a «tot el regne de valència», a Barcelona, Tarragona i Madrid. Destaquen en companyia de Pilar Monzó de la Roca, saineteres com Mercedes Mallols, Àngels Gascó, Maria Recasens, Empar Royo, Maria Lluïsa Camilleri, Conxeta Ruiz, Elvira Urios, Josefina Lázaro i Vicenta Matalí –mestra, com segurament també ho era Monzó de la Roca– que estrena amb èxit en el teatre Talia de Barcelona. Una curta, però interessant, nòmina d'autores valencianes l'obra de les quals haurem de reivindicar i recuperar.

Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

Ressenya Personatge, Recursos Womens Legacy

Pilar Monzó Pons és una de les dramaturgues valencianes més rellevants durant la Segona República Espanyola i entén el teatre com a eina fonamental per a la consolidació de la Renaixença. Per això s'implicarà amb la millora de les condicions del circuit teatral valencià i treballarà per guanyar autonomia davant el centralisme estatal. És autora d'una novel·la i nou sàinets, els quals gaudiran d'un enorme èxit entre el públic i la crítica. De profundes conviccions morals lligades a la igualtat entre les persones, Monzó centra la seua obra en els estrats més humils de la societat i atorga un gran protagonisme als personatges femenins que s'enfronten a les injustícies que han de patir per la seua condició de dones.

Obra “La Falta de Marieta” Catàleg d'obres Women's Legacy

La falta de Marieta es va estrenar al *Salón Novedades* de València, el 25 de març de 1930. Es tracta d'un text en un acte únic dividit en onze escenes, de les quals la 7 i la 9 anaven acompanyades de música.

L'argument de l'obra es desenvolupa en un taller de costura regentat per una dona. Els personatges que hi apareixen són majoritàriament dones (sis dels onze), i entre elles s'estableixen relacions de jerarquia però també de sororitat. Durant l'obra, el marit maltractador d'una clienta pretén pagar un vestit que li sembla massa car 'a garrotades', però amb valentia les costureres aconsegueixen cobrar la confecció, humiliar-lo i advertir-lo perquè tracte bé la dona; d'altra banda, la situació precària de la família de l'aprenenta del taller fa que les seues companyes renunciïn a una paella per a ajudar-la econòmicament. Tot això, entre personatges típics i tòpics, versos i cançons, i una certa crítica a la injustícia social, sobretot a les injustícies que pateixen les dones.

Jaume.- El taller agranaràs, i els retalls te deixaràs.

Dolorettes.- Sempre està parlant tonteries... No té gens de coneiximent.

Jaume.- No blasfemes, Dolorettes. Tu no saps a lo que té que arribar ton tio.

Dolorettes.- Ni ganes. Lo que vull és que deixe treballar a les xiques; i si el veig fent-li l'amor a Vicenteta, el tanque en la cuina i no ix d'allí en tot lo dia.

Jaume.- Sempre la mateixa cançó... Perquè a la xica li agraeu els versos igual que a mi, i se tenim simpatia...

Dolorettes.- No hi ha simpatia que valga; en esta casa, si no fóra per mi, no se podria viure. La seua filla no servix per a mestra de taller... Encara com jo m'he posat d'encarregà!

Jaume.- Les pobres xiques te tenen més por que a un bou solt.

Dolorettes.- També fan més faena. I si vosté no les marejara, atra cosa seria.

Jaume.- Tinc jo la culpa de que elles sapien apreciar qui sóc jo?

Dolorettes.- Qui serà el pobre senyor?

Jaume.- Ja t'ho diran els diaris quan jo me muiga: Don Jaime Valenciano, poeta, autor de aucas; de muchas comedias i de juguets viejos sense estrenar.

Dolorettes.- Vosté ensomia!

Maria Ibars Ibars

1892-1965

Són mares com totes: més el treball i l'esclavitud les desespera. El no poder cuidar d'ells també i... perden el cap. El xiquet ha estat en perill per la misèria d'haver ella de guanyar un trist jornal.

Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

El 9 de gener de 1965 moria a València Maria Ibars Ibars una dona compromesa. L'endemà el seu cos feia una vegada més el trajecte del Camí de Vera, un camí enmig de l'horta, prop d'una séquia on florien lliris grocs i morats, per reposar en el Cementiri de Benimaclet, "la tierra que piso tantas veces con los tuyos" —és la filla qui ho explica en una carta a Sofia Salvador—. Setanta-tres anys abans, en nàixer accidentalment en esta mateixa ciutat, un funcionari castellanitzat qualsevol li havia canviat la "v" del seu autèntic cognom i havia desfet amb un gest, una nissaga. Una anècdota? Més bé un fet aparentment innocent que mostra la precarietat lingüística contra la qual va combatre la nostra escriptora. La seua filla, Raquel, que pintava aquarel·les dibuixava al carbó i acabà sent pedagoga, li escriví a la gran amiga de *donya Maria*, així l'anomenava Sofia Salvador, per relatar-li com ha anat la mort de sa mare: "Todas sus cosas han quedado al hilo de su pensamiento inacabadas". Tan inacabades com la publicació de seua novel·la més important, *L'últim serf* que aparegué unes setmanes després i que l'autora no arriba a veure.⁷

Inacabades, per inèdites, algunes de les seues obres, un nou recull de poemes; uns "miracles", breus peces teatrals: la que va escriure sola "El miracle de Teulada" i la que escrigué a quatre mans amb Sofia Salvador, filla de Maria Gimeno i Carles Salvador. Família amb la qual mantingué una estreta amistat, una col·laboració fructífera i una complicitat que en els temps duríssims de la Guerra Civil els fa compartir fins i tot algunes despeses, "compres costoses aleshores" puntualitza Sofia. La dona jove i la dona major intercanvien poemes i confidències sobre els reptes de la creació en la intimitat, però mostren la seua veu literària en públic. Formen part de la recuperació de la literatura en valencià durant la postguerra. Són dones, escriuen en valencià i mostren en públic el que fan. Sororitat intergeneracional, compromís amb la llengua i trencament de tòpics i models de dona franquista.

Esteve, Vicent Roig, Rosa "Maria Ibars, dona i mestra", *20 mestres del segle XX al País Valencià*, Edicions 96, 2017

María Beneyto Cuñat
1925-2011

Però mai no vaig dir-los: "Companys, també soc terra.
De flama soc i d'aigua, d'elements sempre en guerra"
No els diguí la por meua a la nit, a la mort.
Prop de mi, no sabia que estic morint-me
el fort.
No és l'estil meu, sabeu-ho, lluir per la ferida
la vida.

Les Nostres escriptores. Les veus oblidades de les lletres valencianes, Textos Rosa Roig Celda, Il·lustracions de Manola Roig Celda, Presidència de la Generalitat 2021, [Text complet](#)

“Beneyto és una escriptora tan interessant en espanyol com en català o, potencialment, més en català, si pensem que la seua obra està bàsicament escrita i ambientada en aquestes terres i entre aquesta gent, cal preguntar-se el perquè d'aquesta mínima resposta crítica. Recordem que Vicent Ventura, en un article a propòsit de la novel·la de l'autora *El río viene crecido* (1960), premi València de Literatura de l'any 1959, lamentava precisament que no hagués estat escrita en la llengua pròpia del país:

Ante su lectura, uno tiene la impresión que el idioma que le cuadra es el que habla este mismo pueblo cuyos sentimientos y reacciones se describen con la mano maestra que cabia esperar en una escritora tan capaz e inteligente

Probablement tenia raó el periodista i, tanmateix, la resposta crítica a la seua obra escrita en la llengua del país ha estat més aviat mesquina.”

Pérez Montaner, Jaume, "Algunes puntualitzacions sobre l'obra de Maria Beneyto". *L'Aiguadolç*, núm. 22 (Dossier Homenatge a Maria Beneyto), Oliva: Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, 1996

Context de creació, Recursos Women's Legacy

Es pot treballar en les assignatures de Català Llengua i Literatura i Castellà Llengua i Literatura perquè té producció en les dues llengües. Caldria relacionar-la amb escriptores com Carmen Laforet, Ana Maria Matute, Elena Quiroga o Carmen Martín Gaité o la valenciana Francisca Aguirre.

La seua obra catalana de postguerra és contemporània de la de les escriptores Carmelina Sánchez-Cutillas, Beatriu Civera, Maria Ibars, Maria Dolors Orriols, Cèlia Viñas, Montserrat Abelló, Matilde Llària i Mercè Rodoreda.

Activitat “ Treballem els pronoms febles”, [Recursos Women's Legacy](#)

Jo soc la dona forta de la Santa Escripura.

(Mai no hi hagué més feble, més humil criatura.)

Mai no hi hagué un silenci més compacte que el meu

tancant els camins vívids a més crescuda veu.

Els em motegen freda, i serena, i valenta.

I estic plena de pànic i de tristor calenta.

Els són sens rels pregones, i sens força i sens pau.

Els són el covard sempre, o el dolent, o l'esclau.

Els són els vents aqueixos que ajuden tota flama,

ells, folls, els gots de l'ombra, la veu tensa que clama.

I jo no sé quin núvol equivocat i estrany

posà en mi l'aigua aquesta, de font que no em pertany.

Però mai no vaig dir-los: «Companys, també soc terra.

De flama sóc i d'aigua, d'elements sempre en guerra...»

No els diguí la por meua a la nit, a la mort.

Prop de mi, no sabia que estic morint-me, el fort...

No és l'estil meu, sabeu-ho, lluir per la ferida

la vida.